

IZENBURUA:

Hiztun berriak eta hizkuntza-ohitura aldatzea

EGILEA:

Amorrortu, Estibaliz
Ortega, Ane
Goirigolzarri, Jone

DATA:

2017/05/12

1. Sarrera	3
2. Euskal hiztun berriak ikerketa-proiektua	4
2.1. Ikerketako hiztun berriak.....	4
2.2. Ikerketaren helburuak	4
2.3. Metodologia	5
3. Hiztun berrien erabilera-patroiak	5
4. Erabilera azaltzeko gakoak	7
4.1. Testuinguru soziolinguistikoa.....	7
4.2. Sareak	8
4.3. Gaztelaniaren presioa	9
4.4. Gaitasuna.....	10
5. Ohitura: erabilera azaltzeko gako garrantzitsua	10
5.1. Harreman-hizkuntza aldatzea oso zaila da ideologia	11
5.2 Ohitura eta beste oztopoak gainditzeko bidea: Agentibitatea	13
5.3 Euskara erabiltzeko oztopatzaileak eta mesedegarriak diren gakoak: datu kuantitatiboak	14
6. Mudantza: ohitura-aldaketa kasu arrakastatsuak	16
7. Azken gogoetak eta gomendioak	20
Aipatutako lanak	22

1. Sarrera

Azken hamarkadetan euskara biziberritzeko pausu garrantzitsuak eman dira eta aurrerapenak, euskararen lurraldeetan oso ezberdinak badira ere, ukaezinak dira. Euskadiko Autonomia Erkidegoan bereziki euskarak erabilera-esparru berriak irabazi ditu eta hiztun kopuruaren beherakadari buelta ematea lortu da, familia-transmisioa egonkortuz eta hiztun berriak gehituz euskaldunen komunitateari. Azken Mapa Soziolinguistikoaren arabera, 318.000 euskaldun gehiago daude EAEn 1981ean egin zen lehen neurketatik 2013an egin den azkenera (Eusko Jaurlaritza 2014). Edo beste modu batera esanda, Euskadiko Autonomia Erkidegoan haien burua euskalduntzat jotzen duten herritarren kopurua 1981ean biztanleria osoaren %22 izatetik 2013an %36,4 izatera heldu da. Eta 2036an %49,5 izango direla aurreikusten da, EUSTATen aurreikuspenen arabera (Baztarrika eta Erize 2016).

Euskararen etorkizunari begira hiztun berriek talde estrategikoa osatzen dute: adina-aldagaia kontuan hartzen badugu, belaunaldi gazteagoetan, 16-24koen artean, euskaldun guztien gehiengoa (%53,9) hiztun berria da (Eusko Jaurlaritza 2016, VI inkesta Soziolinguistikoa). Beraz, etorkizun laburrean euskara familiatik kanpo jaso dutenak izango dira euskaldun guztien artean gehiengoa osatuko dutenak.

Euskaldunen kopurua asko handitu bada ere, erabilera-datuak oraindik kezka-iturri dira. 1991tik 2011ra behera egin du etxean euskara gaztelania beste edo gehiago erabiltzen dutenen ehunekoak bigarren, hirugarren eta laugarren gune soziolinguistikoetan (euskaldunak biztanle guztien %20 baino gehiago direnetan, hain zuzen) eta gora etxean gaztelania egiten dutenenak; euskaldunak %20 baino gutxiago diren guneetan ezer gutxi aldatu da etxeko erabilera (Eusko Jaurlaritza 2014: 87). Kaleko erabilerari dagokionez, 1989tik 2011ra bakarrik handitu da nabarmen Gipuzkoan (Soziolinguistika Klusterra 2012). Eta egoera are kezkagarriagoa da Nafarroan eta Iparraldean.

Euskal hiztun berriak hiztun aktibo bihurtu ala ez, horixe izango da gako garrantzitsuenetako bat etorkizunean, euskara egunerokoan erabiliko duten ala ez. *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak* izeneko ikerketa-lanak (Ortega eta beste 2016), besteak beste, hiztun berrien erabilera eta erabilera azaltzeko gakoak aztertu ditu. Hizkuntza-ohitura bai euskara erabiltzeko zein ez erabiltzeko gako garrantzitsua da, beste gako batzuekin batera. Artikulu honetan ikerketa-proiektuan aurkeztu ostean hiztun berrien euskara-erabilera azaltzeko gakoen berri emango da, ohitura-aldagaien bereziki sakonduz.

2. Euskal hiztun berriak ikerketa-proiektua

2.1. Ikerketako hiztun berriak

Hiztun berriak horrela definitu dira *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak* ikerketa-proiektuan¹: “euskara familia-transmisioa ez den beste bide batean ikasi duten pertsona guztiak dira, haiek euren burua zein beste hiztunek edo komunitate zientifikoak hala hartu zein ez” (Ortega eta beste 2016: 18).

¹ Ikerketa hau Bizkaiko Foru Aldundia eta Deustuko Unibertsitatearen arteko Bizkailab ekimenaren diru-laguntzari esker egiten da. Espainiar Estatuko Ekonomia eta Lehiakortasunaren Ministerioak ere diruz lagundu du (FFI2012-37884-C03-03). Egileek eskerrak eman nahi dizkie erakunde horiei eta baita ikerketa honetan parte hartu duten pertsona guztiei ere.

Ikerketa-eremua honakoetara murriztu du: hiztunen euskararen *gaitasun-maila aurreratua* da, Europako Erreferentzia Markoak ezarritako C1 mailakoa izatea (Europako Kontseilua 2001), edota euren bizitza sozialean edo profesionalean beharrezko funtzio komunikatiboak betetzeko gai direnak bakarrik aztertu ditu; 18-55 urte adin-tartekoak; eta EAEn bizi direnak.

2.2. Ikerketaren helburuak

Ikerketaren helburu nagusia euskal hiztun berrien deskripzioa edo argazki orokorra egitea izan da. Helburu zehatzak honako hauek dira:

1. Euskal hiztun berrien jarrerak, esperientziak, motibazioak, eta euskararen alde zer egiteko prest dauden azaleratzea.
2. Identitatearen konfigurazioan euskal hiztun berriei euskara ikasteak zer ekarpen egin dien zehaztea.
3. Euskararen erabilera eta transmisioarentzat lagungarriak diren elementuak, eta baita kaltegarriak edo oztopatzaileak direnak, aurkitzea.
4. Euskal hiztun legitimo bezala hautemateko euskal hiztun berrien eta gainerakoen auto-pertzepzioan zein elementu diren eraginkorrak identifikatzea. Bereziki, euskal hiztun legitimo bezala hautemateko euskalkien edota bat-bateko erregistro ez-formalen erabileraren garrantzia zehaztea.
5. Hizkuntza gutxituen ikerketaren testuinguruan, gaur egungo nazioarteko hiztun berrien eta jatorrizko hiztunen inguruko eztabaidari ekarpena egitea²

Artikulu honetan hirugarren helburuari dagozkion datuak aurkeztuko dira, zehazki, euskararen erabilerari begira mesedegarriak eta oztopatzaileak diren aldagaiak aurkeztuko dira, besteak beste, hizkuntza-ohitura.

2.3. Metodologia

Ikerketa honek metodologia kuantitatiboa eta kualitatiboa uztartu ditu, lehen ere, emaitza interesgarriak eman dituen metodologia delako, hain zuzen (ikus Amorrortu eta beste 2009).

- **Ikerketa kualitatiboaren** helburua euskal hiztun berrien profil desberdinetakoen motibazioak eta jarrerak azaleratzea da. Datuak biltzeko *eztabaida-taldeak* eta *bakarkako elkarrizketa erdi gidatuak* erabili dira, bakoitza metodo propioarekin: eztabaida-taldeak moderatzailearen interbentzio minimoarekin egin dira, modu horretan partaideek aukera dutelako eurentzat benetan garrantzizkoak diren gaiak ateratzeko. Datuen analisirako *Edukien Analisia* (Mayring 2000) metodoa erabili da, hierarkikoki antolaturiko kategorien sistema eraikitzeko. Proiektuaren helburuarekin bat eginez, hau da, euskal hiztun berrien inguruko lehen deskripzioa egiteko, *metodo induktiboa edo behetik gorako edukien analisia* lehenetsi da. Beraz, kategoriak

² Lan honetako egileak COST Action – IS1306 “New Speakers in a Multilingual Europe: Opportunities and Challenges” Europako Batasunak diruz lagundutako sarekidetako dira. Artikulu honetan ageri diren ideiak nazioarteko sare horretan sustatutako hiztun berrien inguruko eztabaida akademikoak ere eragin ditu. http://www.cost.eu/domains_actions/isch/Actions/IS1306

datu-basetik abiatuta sortu dira. Ondoren, hiztun-profil espezifikoak bilatu nahi izan direnean banakako elkarrizketa erdi-gidatuak egin dira; horiek *Edukiaren Analisia Deduktiboaren* bidez (ibid) aztertu dira.

Gainera, hiztun berriek emandako datuak kontrastatzeko asmoz, euskara familian ikasitako hiztunekin bi eztabaida-talde egin dira.

- **Ikerketa kuantitatiboaren** helburua ikerketa kualitatiboak emaniko gai edo auzi bereizgarri, garrantziko edo pertinateak neurtzea da. Gaiok berariaz diseinatutako galdesorta baten bidez neurtu dira, EAEko hiztun berrien populazioarekiko estatistikoki adierazgarria den lagin batean. Datu horien bilketa Siadeco enpresak egin du telefono bidez. Datu kuantitatiboak sexu, adin eta guneko soziolinguistikoen arabera aztertu dira.

Guztira hiztun berriekin 9 eztabaida-talde eta 9 bakarkako elkarrizketa erdi-gidatu egin dira, eta 63 hiztun berriek emandako datubasea da aztertu dena. Azterketa kuantitatiboari dagokionez, 612 EAEko 18-55 urte bitarteko hiztun berriei egin zaie galdesorta.

3. Hiztun berrien erabilera-patroiak

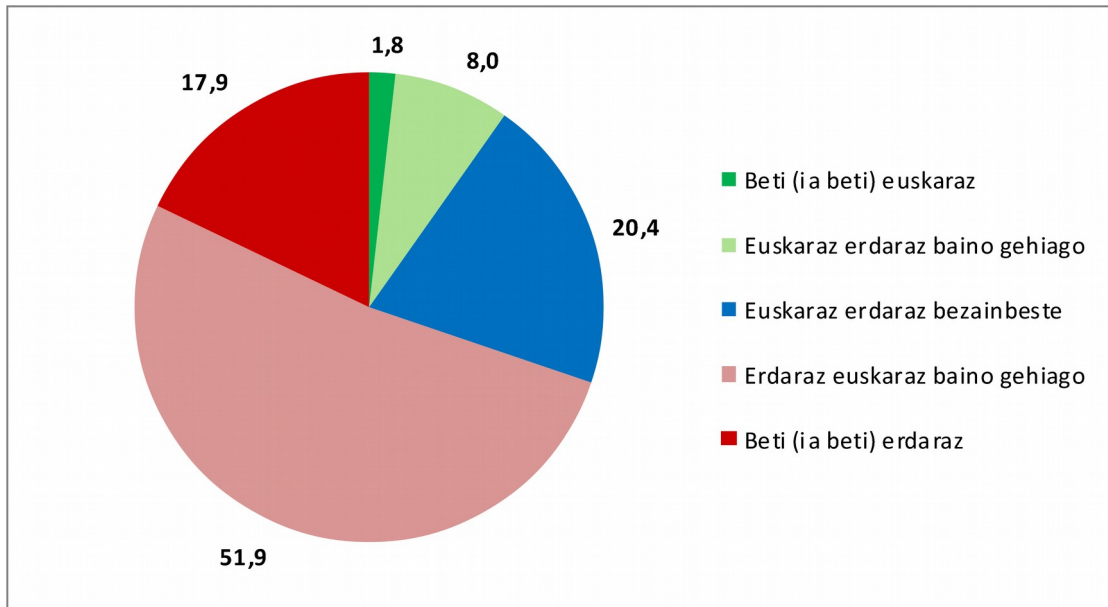
Ikerketako partaideek erabilera-patroi ezberdinak erakutsi dituzte azterketa kualitatiboan. Partaide batzuk egunerokoan euskara asko erabiltzen dute, erdara baino gehiago: Bermeo, Zeanuri, Tolosa edo Zumaia moduko testuinguruetan bizi dira eta sare euskaldun trinko eta esanguratsu askotan parte hartzen dute, sare intimoak barne, familia garrantzitsuena izanik. Haietako batzuk, gainera, «euskaraz bizi direla» ere esan daiteke, kasu gehienetan euskararen erabileraren aldeko jarrera proaktibo argia erakutsiz.

Beste partaide batzuk ele bitan bizi dira, euskara ez eze erdara ere asko erabiltzen dute haien egunerokoan: batzuk, tarteko edo testuinguru oztopatzailean bizi direnak, sare euskaldun esanguratsuak dituzte, batez ere familia edo lana; beste batzuk, testuinguru soziolinguistiko mesedegarrian bizi dira, baina sare esanguratsu batzuetan gaztelania erabiltzen dute eta, beraz, haien eguneroko bizitzan gaztelaniak ere presentzia handia dauka, adibidez familia barruan.

Azkenik, partaide batzuk gehien bat gaztelaniaz bizi dira edo ez dute euskara ia erabiltzen. Holako partaideak, euskara gutxi edo oso gutxi erabiltzen dutela esan digutenak, testuinguru guztietan aurkitu ditugu, baita, kasurako, Zeanuri moduko testuinguru mesedegarrietan, nahiz eta azterketa kualitatiboko laginean gutxi diren.

Testuinguru oztopatzailean bizi diren partaideen artean, batzuk ia inoiz ez dute euskara erabiltzen; beste batzuk erabilera-eremu jakin eta bakanak dituzte; eta beste batzuk, benetako harreman-sarerik ez izanik, gutxiengo erabilera bermatzeko aukerak aprobetxatzen saiatzen dira. Testuinguru horietako jarrera proaktiboa erakusten duten hiztunek euskara erabiltzea lortzen dute.

Azterketa kuantitatiboan erabilera-patroi horien maiztasuna neurtu da, ondoko galderaren bidez: «Egun normal batean, zein neurritan erabiltzen duzu euskara?». Emaitzak lehen irudiak erakusten ditu.

1.irudia: Euskararen erabilera-maila egunerokoan (%)
«Egun normal batean, zein neurritan erabiltzen duzu euskara?»

Erantzuleen %30 inguruk euskara erdara bezainbeste edo gehiago erabiltzen duela adierazi du; %70 inguruk, berriz, erdaraz euskaraz baino gehiago edo erdara beti ala ia beti erantzun du.

Erabilera datuok sexu, adin eta gune soziolinguistikoarekin gurutzatuz gero, orokorrean, ehunekoak erabilera-maila guztietan aldaketa txikiekin eta nahiko egonkor gordetzen dira; herri oso euskaldunetan salbu, biztanleriaren %70 baino gehiago euskaldunak direnetan, non euskara erdara bezainbeste edo gehiago erabiltzen dutenak %59,8 diren.

4. Erabilera azaltzeko gakoak

Erabilera-patroi ezberdinak azaltzen dituzten gakorik garrantzitsuenak euskara erabiltzeko aukeren araberakoak dira: testuinguru soziolinguistikoa eta sareak, hain zuzen. Horrezaz gain, gaztelaniaren presioa, gaitasuna eta ohitura ere gako garrantzitsuak dira. Azken hori, artikuluko honen muina izanik, hurrengo atalean garatuko da.

Azterketa kualitatiboan partaideek gakoak askotan euskara erabiltzeko oztopo bezala azaldu dituzte, nahiz eta zenbait kasutan, gainditu daitezkeen edo haiek gainditu dituzten zailtasun modura aurkeztu dituzten. Oztopoak gainditzeko erabiltzen dituzten estrategia ezberdinen berri ere eman digute. Atal honetan, gakoak, partaideek, azterketa kualitatiboan azalduta bezala, aurkeztuko dira lehendabizi, eta gero, datu kuantitatibo batzuk eskainiko dira.

4.1. Testuinguru soziolinguistikoa

Testuinguru soziolinguistikoaren eragina oso presente egon da eztabaidetan, bai euskara asko erabiltzen den lekuetako partaideen artean bai euskara gutxi egiten den herrietan bizi direnen artean, baina bereziki azpimarratzekoak dira azken horiek garatu dituzten euskara erabiltzeko zailtasunen inguruko ideiak.

Interesgarria da euskara txikitik murgiltze-programetan ikasi duten hiztunek zelan ikusten duten testuingurua euskara erabiltzeko oztopo bezala: txikitatik ez dutenez harreman estuetan, lagunekin, erabiltzen, gero ez dira euskaraz eroso sentitzen, hurrengo gazte honek azaldu bezala:

- (1). Adibidez bera bizi den lekuan, Busturia, Bermeo eta hortik ba jendea, ba txikitatik hitz egiten du euskaraz lagunekin eta adibidez nire, **ni ezkerraldekoa naiz eta hor ez da euskara hitz egiten lagunekin inoiz ere**. Horrexegatik, azken finean ohitura daukazu euskera..., txikitatik hasten bazara euskara hitz egiten, ba erosoagoa sentitzen zara, ohitura daukazu lagunekin euskaraz hitz egiteko, eta, klaro, azken finean ohitura hori ez ba- daukazu, ba gero hasterako orduan edo hitz egiterako orduan, ba, **kostatzen zaizu** eta..., horrexegatik. (Gazte-BI-E, 29)³

Gainera, Trapagaran moduko herri erdaldunetan eskolako lagun euskaldunekin ere zein arrotza egiten den euskaraz egitea esan dute, lagunek jokabide hori gaitzesteraino:

- (2). —«Pero qué andas...», zu Trapaganera joaten zara, hasten zara euskaraz hitz egiten eta esaten dizu koadrilako batek **«pero ¿qué andas tú hablando en euskera?»**, como oso arraroa ikusten dute. (Gazte-BI-E, 327)
—Nahiz eta jakin euskaraz hitz egin. (Gazte-BI-F, 328)
—Eta nire koadrilakoek ia denok D ereduan ikasi dute, eta euskaldunak sentitzen dira, eta hemengoak dira..., baina, klaro, oso arraroa ikusten dute y les suena muy mal hablar en euskera. (Gazte-BI-E, 329)

Azkenik, testuinguru soziolinguistiko oztopatzailea dela eta lagunartean ez denez erabiltzen, etorria edo erraztasuna, gaitasun komunikatibo osoa azken finean, garatzen ez delako kezka ere agertu da, partaide gazte honen aipua adibide:

- (3). Bai, niri gainera gertatzen zait bera(k) esan duen moduan, ba ni Trapagaranen bizi naiz, eta bueno, ez du inork kalean hitz egiten, orduan bai konturatzten zarela ba **hitz egiten formalki**, ba agian ez, **baina gero la fluidez**, ez dakit nola esan, ba bai nabaritzen dela nork hitz egiten du kalean lagunekin, nork ez, eta hori, asko gainera. (Gazte-BI-F, 16)

Beste partaide batzuk, berriz, “suerte handia” bezala baloratzen dute herri euskaldun baten bizitzea, euskararen kasuan testuinguruak duen garrantziaz jabetuta:

- (4). Eta esaten det **suerte**a ere bai zeren nerekin ibilitako batzuk, talde berdinean, ba ez zuten igual hainbeste suerterik izan, ba bueno, Bilbo baten lana aurkitu zutelako, edo Naparrun ere bai, eta, bueno, nahiz ta klaseak euskaraz eman, erderaz egiten zuten bizimodu nor- mala, normalago, edo familiarrago eta ikusten da pixkat galdu bezala. **Niri, aldiz, tokatu zitzaidan zonalde honetan**, zonalde honetan, bai Zestuan, Azpeitin, Zumaian, euskaldun zonaldea da eta orduan, ba bueno, hementxe ibili naiz. (ZU-B, 32)

³ Partaideen konfidentziaztasuna gordetzeko, haien aipua gako baten bitartez emanda daude. Gakoaren lehen bi letrek zein eztabaida-talderi dagokion adierazten dute, adibidez, BE Bermeo, ZU Zumaia, GA Gasteiz, Gazte-DO Donostian egindako gazteek osatutako taldea. Hurrengo letrak aipua egin duen partaidea adierazten du eta zenbakiak berba hartzea. Bestalde, irakurleak kontuan hartu beharko luke transkripzioa ez dela fonetiko, ortografia-arauei jarraituta baizik. Hala ere, hiztunek erabiltzen duten aldaeraren ezaugarriak gorde dira, izan ahozko eta bat-bateko hizkuntzaren adierazle izan tokian tokiko aldaeraren baten adierazle. Partaideak darabilen aldaerak informazio garrantzitsua ematen du hiztun bezala duen auto-pertzepzioa ulertzeko, besteak beste.

4.2. Sareak

Euskara erabiltzeko aukerak aztertzerakoan, testuinguru soziolinguistikoaz gain, sareak ere aintzakotzat hartu behar dira: testuinguru mesedegarrian euskara-bidezko sare trinko eta esanguratsuetako partaide izatea erraza bada ere, beti ez dago bermatuta, eta alderantziz ere, testuinguru oztopatzailean izan daiteke hiztun bat sare esanguratsu intimo garrantzitsuak izatea eta euskara erabiltzeko aukera handiak izatea.

Erabilerari begira partaideek aipatu dituzten sare-mota garrantzitsuenak familiak, lagunek eta lankideek osatutakoak dira. Hiztun berria familia propioa osatzerakoan, bikotekide "euskaldun zahar" baten bidez, familia-sare esanguratsuan sartu daiteke euskara erabiltzeko aukerak asko handituz. Baina familiaren testuinguruan badago beste fenomeno bat are interesgarriagoa dena: euskal hiztun berriak diren senitarteekin harreman-hizkuntza aldatzea, Gasteizeko ondoko partaide honek azaldu duen bezala:

- (5). Bikotearekin ezkondu, bikoteak nik baino gutxiago zekien [euskaraz], baina hala ere ahalegindu zan, eta **azkenean gure arteko hizkuntza euskara bihurtu zan**, seme-alabak izan, haiek ere ama-hizkuntza bezala euskara, eta hortik aurrera ba, bueno, gehien bat gurean hitz egiten da euskara familian. Ez bakarrik gure etxean, ba, **arriba batek ere badaki**, semeak ere, eta orduan, ba bueno, **ba etxeko hainbat lagunekin euskaraz egiten degu guztia**. (GA-A, 15)

Aurreko aipuan aipatu diren familia barruko harreman-hizkuntzaren aldaketak oso garrantzitsuak dira hiztun berrientzat (ikus baita 6. atala) eta, pertsona biak hiztun berriak direnean bereziki, biren aldetiko konpromiso handia erakusten dute. Lagunen sareak eta lankideek osatutakoak ere aipatu dira sarri. Izan ere, hiztun berri batzuentzat azkena, lana, eremu bakarra edo ia bakarra da euskara erabili ahal izateko.

Sare trinko eta esanguratsurik ez duten hiztun berri batzuk euskara erabiltzeko estrategia moduan sare berriak egitea erabiltzen dutela azpimarratu behar da; nahita, modu kontzientean, eta oso jarrera proaktibo handia erakutsiz erabili daiteke estrategia hori, adibidez lagun berri euskaldunak bilatzea:

- (6). —Bai, bai, ari gara **lortzen**, holan, taldetxo euskalduna egiten. (Gazte-GE-C, 101)
—Horrek esan nahi du kozientea eta nahita egin duzula, ahalegina egin duzula, ezta? (Gazte-GE-M1, 104)
—Edozein hizkuntza minorizatuan izango da, ez, baina euskararen kontuan **ahalegina dala**, eta **aukera dala**, eta egin behar dozuna **esfortzu handia** hortik ateratzeko eta **au-kerak egiteko**, ez?, ez da bat ere erraza. Ordun, ba, badago eremu bat, oraindik lagunak ditut gazteleraz egiten doguna, baina beste batzuk, eta berriak batez ere, euskaraz egi- ten doguna, orduan, bueno, poliki-poliki. (Gazte-GE-C, 115)
—Orduan lagun euskaldunak topatu dituzu. (Gazte-GE-M1, 108)
—Hori da. (Gazte-GE-C, 109)
—Eta **kontzienteki bila joan zara?** (Gazte-GE-M1, 110)
—**Bai**, pixkat bai. (Gazte-GE-C, 111)

4.3. Gaztelaniaren presioa

Gaztelaniaren presioa handia dela aipatu dute partaide askok, testuinguru oztopatzailean bizi direnek ez ezik mesedegarrian bizi direnek ere. Gainera, testuingurua gora behera, euskara erabiltzeko norberaren esku dagoena ere askotan ez dugula egiten azpimarratu da, alperrik garelako edo errazenera jotzen dugulako, batez ere lan eremuan:

- (7). —Badakozu ba igual zure biharran badokozun, zera, liburuek edo zelan, euskeraz, ba igual ikasten´zu, igual, edo ez da(k)it, edo behar ba´zun zeozer, bai erabilgarrie, zeozer zure beharrarako, ta euskeraz, ba igual ateraten´zu, baina eske **dana erderaz dau**, osea, eta **erderaz dagoen lez...** (BE-A, 302)

—**Errezena**, errezena. **Alperrak gara**. (BE-B, 303)

Gaztelaniaren presioa, bai testuinguru soziolinguistikoan (hiztun kopuruan) zein hizkuntzak daukan prestigio handian (gizarte mailako garrantzian) antzematen da, lagun euskaldunek gaztelaniara pasatzeko duten joera erakusle, partaide gazte honek adierazi bezala:

- (8). **Galdakaon bez ez da iten euskera askorik**, asike igual koadrilako batzukaz bai iten dozu euskeraz eta beste batzukaz ez hainbeste, igual beste batzuk ja pasaten dira erderara, ba ez dakit, lar arin edo, eta ordun ez dau emoten hor denborarik beragaz euskeraz berba egiteko edo. Eta azkenean be bai igual **gaztelaniak igual garrantzi handiago dekonez**, ba igual besteak be bai pasaten dire gaztelaniara. (Gazte-BI-B, 81)

4.4. Gaitasuna

Gaitasuna edo gaitasun falta erabilerarako gako garrantzitsua da. Gaitasun ez nahikoa dutela sentitzen dute hiztun berri askok, eta hori euskara erabiltzeko oztopo handia dela. Helduek ere aipatzen badute ere, harrigarria da zenbat gaztek aipatu duten gaitasunarekiko kezka, batez ere testuinguru oztopatzaileko murgiltzeko gazteek, hurrengo aipua horren erakusle:

- (9). Nire koadrilan, adibidez, gertatzen dena da jendea, uste dut, **ez dela eroso sentitzen euskeraz** hitz egiten, askoz erosoago sentitzen dela gaztelaniaz hitz egiten, zeren ez dakite oso ondo gauza batzuk esaten, (...) eta **horrexegatik ba ohitura izan da gaztelaniaz** hitz egitea ba txikitatik, eta horrexegatik hitz egiten dugu gaztelania. Niri, adibidez, ere bai unibertsitatean gertatzen zaidana da, ba, noizbehinka ba arbelara irten behar naizenean ba zerbait hitz egiteko edo, zertxobait(i) buruz, edo power-point bat esplikatu behar dudanean edo, ba esaten dut «lo voy a preparar», ¿sabes?, **eske ez daukat konfiantza** nigaz, ¿sabes? Horrexegatik, eta, eta beti, eta gainera nire klasekideek ba ere bai, osea, euskaldunak dira eta batzuk Gernikakoak, beste batzuk ba Bermeokoak, baina, klaro, gure artean gaztelera hitz egiten dugu, eta beraiek noizbehinka esaten didate «bua, la has preparado, has metido una gamba...», klaro, eske azken finean nik ez daukat konfiantza asko euskeraz hitz egiteko. (Gazte-BI-E, 195)

Kontuan hartu behar dugu hiztun berri gazte gehienek murgiltze ereduan ikasi dutela euskara eta askorentzat hori euskara erabiltzeko eremu bakarra izan dela. Gauzak horrela, oso momentu kritikoa da hezkuntza arautua amaitzen duten unea. Eskolaz kanpoko erabilera ez badute garatu (testuinguru oztopatzaileetan gehienek kasua hori da) bat-batean euskara erabiltzeko aukerarik gabe geratu daitezke. Hiztun-mota horretan erabilera eta gaitasuna erabat lotuta daude, eta partaide askok esan dute gaitasuna murriztu daitekeela momentu horretan. Zehaztasun gehiago izateko ikus. Ortega eta beste (2016: 96-101, 244-248).

5. Ohitura: erabilera azaltzeko gako garrantzitsua

Partaideentzat erabilera-praktikak azaltzeko beste gako garrantzitsu bat hizkuntza-ohitura da, ohitura bi zentzutan ulertuta: norberaren sareetako pertsona jakinekin, euskara ala gaztelania ezarri den harreman-hizkuntza modura; eta oro har hizkuntza batez ala besteaz hitz egiteko joera modura. Partaideek gehienetan lehen zentzuari buruz hitz egin dute. Harreman baten hasieran zein hizkuntzatan hasten diren solaskideak, hizkuntza horretan jarraitzen dela esan dute askok eta, gainera, oso zaila dela hizkuntza hori aldatzea. Harreman-hizkuntza aldatzea oso zaila delako ideologia dela eta, hiztun berri askok estrategiak erabiltzen dituzte hizkuntza hori euskara izan dadin hasieratik, jarrera proaktiboa erakutsiz.

Atal honetan harreman-hizkuntza aldatzeko zailtasunak aurkeztu eta gero, zailtasunak gainditzeko agentibitatearen garrantziaz arituko gara. Azkenik, erabilerari begira mesedegarri eta oztopatzaileak diren gakoak kuantifikazioa eskainiko da.

5.1. Harreman-hizkuntza aldatzea oso zaila da ideologia

Ohiturak euskararen erabileraren alde zein kontra egin dezake: gaztelaniaz hasitako harremanek gaztelaniaz jarraitzen dute baina euskaraz hasitakoek euskaraz jarraitzen dutela ere askok aipatu dute:

- (10). Eta ni horretan konturatu naiz, gero Sestaon bada jendea, Sestaon euskaraz ezagutu dudana, batez ere XXX [SE-A partaidearen izena], esate baterako, edo beste lagun batzuk etorri direnak gero, **eta hoiekin harremana euskaraz egin dugunez betidanik, beti egiten dugu euskaraz**. Eta niri oso zaila egiten zait haiekin erderaz egitea. Askotan taldean dagoenean jendea ere euskaraz dakiena, nik haiekin egiten dut euskeraz normal, normal, ezin dudalako horrekin erderaz egin. (SE-D, 143)

Hiztun berrien kasuan, maizago gertatzen da, baina, lehen hizkuntzatik bigarrenera aldatu behar izatea harreman-hizkuntza (gure kasuan gaztelaniatik euskarara) eta askok euskararen aldeko jauzia egiteko oztopo moduan bizi dute harreman-hizkuntzaren aldaketa. Gainera, harremana zenbat eta estuagoa izan are zailagoa egiten da aldatzea, azken partaideak azpimarratu duen bezala:

- (11). **Zenbat eta hurbilago izan harreman bat, zailago da gero hizkuntza aldatzea**. Eta batzuk dira beti-betiko lagunak, gero euskara ikasi dugu bakoitzak bere bidetik, eta oso zaila egiten zaigu euskarara pasatzea. / Eta nik uste dut hori dala arazoa, askotan harremanak, eta sareak, eta hizkuntz ohiturak zein diren. Hori oso zaila da aldatzea. Eta hori, zenbat eta hurbilago izan harreman, are zailago. (SE-D, 140/144)

Harreman-hizkuntza aldatzea zaila dela onartuta ere, batzuk ez dute gainditu ezineko oztopo bezala antzematen; izan ere, zenbaitek familia barruko harreman estuetan ere, neba-arreben artean hain zuzen, aldatu egin dute (ikus geroago 5. atala: *mudantza*). Hona hemen adibide bat:

- (12). **Nire anaia eta bion artean beti gazteleraz ein deu, biak ikasi arte**. Orain biak bizi gea Zumaian, **eta oin gure harremana euskeraz** da, hola. Eta inoiz erderaz hasten bagea, eta pixkat raro, bai, ja, bai, bai jendekin eta nik ohitura hoiek aldatu ditut, ja euskeraz, eta orain erdera oso, oso, oso gutxi, kanpo(r)a, laneko ez dakit zer, ez bada, kanpora jun behar dezula eta hori, baina hemen, Zumaian behintzat gehien, gehien, ba euskeraz. (ZU-F, 117)

Baina ohiturarena ez da hiztun berrientzat bakarrik arazo; euskara familian ikasitakoek ere zailtasun handiak dituzte harreman-hizkuntza aldatzeko: testuinguru mesedegarrian bizi diren hiztun berri batzuk harreman-hizkuntza aldatzeko oztopoa askotan «euskaldun zaharrak» eurak direla azpimarratu dute, ondoko aipuetan erakusten denez.

- (13). **Jendea ohitute dau zugaz hizkuntza baten berba iten**, eta, niri pasa jat, esate baterako, neuk ez nekien euskeraz eta erderaz iten nuen, orduen ikasi nuenean, edo ikasten ibili be bai, nik gogoratzen dot igual tabernara sartu eta (...) **nik eskatu euskeraz eta berak erantzuten eustan erderaz**, diot «joer baina zuk euskeraz (eg)jstezu niri», «nik ezin dotsut zuri euskera egin», eta holan pasaten jatan jende askogaz, «baina aber, mesedez, ni euskeraz nabil (eg)iten, ez dakitelako eta ikasi nahi dot, eta zuek erantzuna erderaz (eg)iten dostazue, jolin, baina mesedez», eta holan ibili behar izan nintzen, jendeari «aber, mesedez, in...», «**joe, eske nik zuri urteetan erderaz egin dotsut eta orain ez doste urtetan zuri euskeraz berba itea**». Eta hori izan da urteetan. / Nire emakumea, ba bueno, ba beragaz hasi nintzenean nik ez nekien, ezta?, euskeraz, eta orduan ba gure harremana be bai zen erderaz. Eta gero ikasi eta gurean, eta berak erantzunak niri erderaz, «jo, hau itzela, jo, ni Malagan jaioa eta zuek Dimeko ez dakit nongo baserrian eta neu(k) zuri eskatu behar euskeraz iteko». (ZEA-D, 110/112)
- (14). Nik bizi izan dotena behintzat da neuk **eskatzea «mesedez neuri euskeraz egin, egin mesedez euskeraz, bai, ba´kit zuk dakizula gaztetan edo, txikitxen edo, neure aite ezagutute, bakizu zuk ba nik familien edo giroa erdaldune edo izan da, baina mesedez»**, edadeko jenderi batez be, «mesedez», bai, nik euskeraz eta eurek erderaz erantzun, eta nik euskeraz eta... Ni esfortzua eitxen, kriston esfortzua eitxen ta eurek erderaz. «Mesedez, neuri euskeraz». (BE-C, 95)

Hizkuntza-ohituraren garrantziaz jabeturik eta aldatzea oso zaila dela iritzita, harreman berrietan euskara ezartzeko ahalegin kontzientea egiten dute batzuk euskararen aldeko ohitura finkatzeko estrategia modura, eta euskararen aldeko jarrera proaktiboa erakutsiz:

- (15). Azken finean hasten zea batzuekin hitz egiten euskeraz, eta bueno, normalen jarraitzen´zu erderaz hitz egiten betidanik erderaz hitz egin dezuenekin, baina bueno, ja gero **lagun berriekin edo jende berriekin, badaezpada ere, lehenengo gauza euskeraz**. (TO-A, 11)

Antzeko estrategia buruan, BE-A partaideak, Bermeoko jendearekin harreman-hizkuntza euskara ezartzeko, aldatzea oso zaila delako, euskara arin-arin ikastea erabaki zuen, bertara bizitzen joateaz batera:

- (16). Ni Alacant, Alacantekoa e´nai(z), ni nai(z) herri batekue (...). Han, geuk, nire familie valencianoparlante da, osea, geuk eitxen d(og)u valencianoz (...) eta hona etor naien (...) ba bihar [lan] eitxeko (...) ba pentsa dot, ba bueno, ba «**hasikeratan ikasi in bihar dot euskerie, ze ostantzien honeek jendiek eingo daue geuk eitxen du(gu)n moduan**». Osea, nik ikusten badot jendia **erdaraz** berbetan, nik ipintxen dot txipe eta hurrengokoen erdaraz ingo dotsat. (BE-A, 52)

Bestalde, aipamen berezia merezi du murgiltzean ikasi duten eta testuinguru oztopatzailean bizi diren partaide gazteen kasuak: txikitzen ohiturak gaztelaniaz ezartzen dira, ez oso modu kontzientean, eta gero harreman horietako hizkuntza aldatzea oso zaila da:

- (17). Guztiok ikasi dogu euskeraz beti, beti, beti, beti. (...) Eta ez dakit moda bat den, edo moda bat zen, ez dakit, hamar urte genitunean, eta hamasei urte genitunean baita, baña **ohitura**, nire ohitura beti izan da **gaztelera hitz egitea**. (...) Baña beti, beti, beti, beti, patioan eta klasean baita gure artean hitz egiterakoan, beti gaztelera. Eta bueno, gero, ikastolatik irten eta gaur egun ere beti hitz egin dugu gaztelera. **Eta ez da** euskararekiko, ez dakit, **zailtasuna** daukagulako (...) baña

ez daukagu ohiturarik, ez daukagu. Osea, **geure arteko hizkuntza kulturala eta harremanetarako gaztelera da.** (BI-A, 23)

- (18). Eske ni adibidez, nere kuadrila txikitatik daukat, ez?, eta ohitura dakagu erderaz hitz egitea, eta nik kuadrilarekin jarraitzen det, eta ordun ba, **ohituragatik jarraitzen deu erderaz** hitz egiten, eta **oain hogeita bat urtekin derrepente esatea «benga, denak euskeraz hitz eitea», ba arraro** izango zen, ez? Eta ordun ba, ez det planteatu baino, ez dakit. (Gazte-DO-B, 245)

Partaideek gaztetan ohiturak gaztelaniaz ezartzeko arrazoiak azaltzerakoan hiru osagai hauekin lotuta daudela ikusi da: testuinguru oztopatzailea, euskara-eskola irudia (Aморrortu eta beste 2009: 109-112) eta kontzientzia-falta. Batetik, testuinguru oztopatzailean bizi direnez, beraien inguruan euskaraz hitz egitea ez dela ohikoa esaten dute. Gauza jakina da gazte horiek aukera oso murrizak dituztela ikastetxetik kanpo euskara erabiltzeko. Gainera, kontuan hartu behar da hiztun horiek ez dutela gaitasun osoko euskaldun asko inguruan eta, beraz, erabilera-aukerak are gehiago murrizten direla. Bestetik, gazte askok euskara eskolarekin lotzen dute eta azpimarratzen dute eskolatik kanpo ez dutela kontsideratu ere egiten euskaraz egitea.

Testuinguru horietan ikaskideekin harremanak ez dira euskaraz ezartzen. Ikus dezagun azken ideia horretaz partaide gazte batek esandakoa: umetan egin zituen harremanetan, kontzientziarik ez zeukan eta, gaztelania ezarri zen harreman-hizkuntza, baina helduagoa izan denean egin dituen harremanetan modu kontzienteagoan jokatu du eta, kasu batzuetan, euskara ezarri da harreman-hizkuntza:

- (19). Nik unibertsitatean egin nituen lagunekaz euskaraz egiten dut, ba Markinako bat, Azpeitiko bat, Azkoitiko bat, Zarautzeko bat, eta normaltasunez hartzen duzu. Baña, ez dakit, **bost urte, sei urte dituzunean, horrelako, ez dakit, horrelako jarrerak edo jokabideak ez dituzu barneratzen eta ez dakizu benetan zelako papera jokatuko duen hizkuntzak zure bizitzan.** Eta hartzen duzu, ez dakit, horrelako rol bat, eta **gaztelera hasten zara erlazioa izaten eta gero hori aldatzea...** (BI-A, 32)

Ez da ahaztu behar, alabaina, seguruenik BI-A partaideak eskolan egin zituen lagun gehienak bere moduko hiztun berriak zirela eta unibertsitatean egindako batzuk, aipatu dituenak behintzat, etxeko euskaldunak. Izan ere, harreman-hizkuntza ezartzerakoan askoz errazago da euskaldun zaharrek euskara hobestea.

BI-D partaide gazteak, BI-Ak bezala, ezberdintasuna ikusten du eskolan hasi diren harremanetan eta unibertsitatean hasi direnen artean: lehengoetan gaztelania ohitura-hizkuntza ezarri zen eta hala geratu da, eta bigarrenetan, batzuetan behintzat, ezarri den hizkuntza euskara izan da, eta hizkuntza horrek dirau harreman-hizkuntza bezala:

- (20). Ohitura kontua da hori, ezta? Gura dot esan, neuri bere bai, pasetan doste, ikastolan ikasi nebala euskaraz eta beraz, nire klasekide guztiak eta, beraz, nire koadrilako pertsona guztiak badakigu euskaraz, baña inoiz ez dugu gure artean euskaraz berba egin. Eta ohitura kontuagatik gaur egun arraroa izango litzateke gure artean be bai euskeraz egitea. Halanda be, irten nintzanean **unibertsitate**ra, eta nahiz eta gaztelera egin karrera, ba hor topatu nauzen beste pertsona euskaldunak bere bai, eta **horrekaz euskaraz hasi nintzen berbetan** eta orain arte. Horiekin arraroa izango litzateke gaur egun adibidez gaztelaniaz egitea. (BI-D, 29)

5.2 Ohitura eta beste oztopoak gainditzeko bidea: Agentibitatea

Hiztun berriek bizi dituzten zirkustantziak askotarikoak dira. Kasu batzuetan euskara erabiltzeko mesedegarriak dira, beste batzuetan erabilera oztopatzen dute. Alabaina, partaideen esperientziak aztertuta, egoerarik mesedegarrienean ere euskara erabiltzeko aukerak baliatzen ez dituenik aurkitzea posiblea da, eta alderantziz ere, hiztun berri batzuk, egoera zailenean ere, oztopoak gainditzeko modua aurkitzen dute. Gakoa agentibitatean datzala ematen du, hau da, hiztunak jarrera proaktibo ala errektiboa hartzeko daukan aukeran.

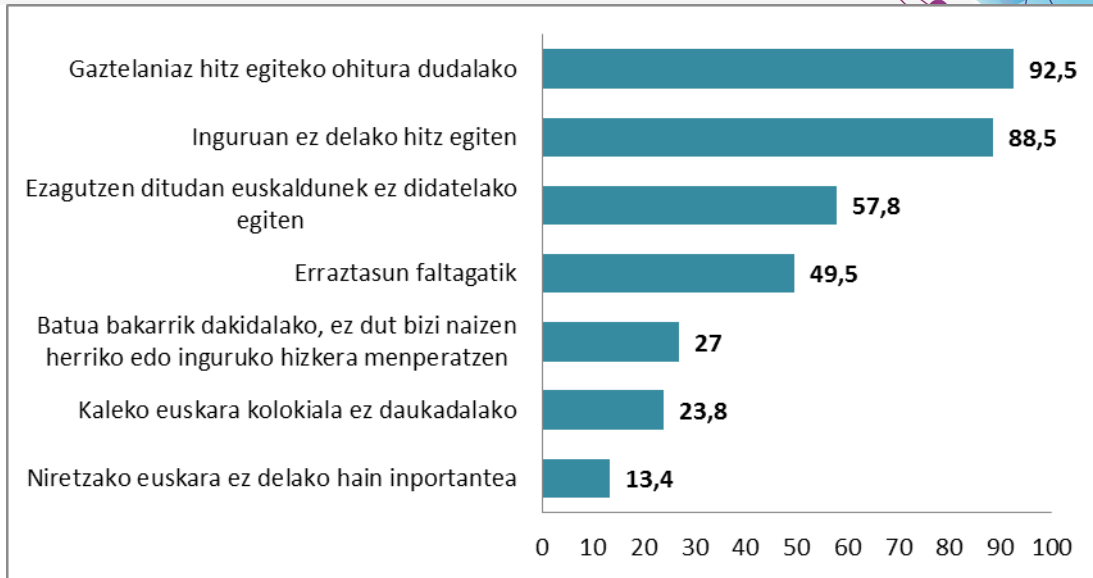
Gure analisiak zera erakutsi du: egoera mesedegarria denean euskara erabiltzeko, sareetan parte hartzeko eta euskaraz bizitzeko jarrera proaktiboa ez dela hain beharrezkoa, baina egoera zenbat eta oztopatzaileagoa izan orduan eta jarrera proaktibo handiagoa izan behar duela hiztunak euskara erabili ahal izateko. Aurreko azpiatalean oztopoak aipatu dira: euskarak presentzia urria duen testuingurua, harreman-sare euskaldun gutxi edota ahulak izatea, gaztelaniaren presioa gizartean orohar, gaztelania erabiltzeko ohitura eta hiztunaren gaitasun ez-osoia. Jarrera errektiboa duten hiztun berriek ez dute lortzen oztopo horiei aurre egitea; jarrera proaktiboa dutenek, berriz, estrategiak garatzen dituzte zailtasunak gainditzeko eta euskara erabiltzeko aukerak sortzeko.

Garbi dago, euskara hizkuntza gutxitua izanik, benetan indarra duen jarrera-mota proaktiboa dela, benetako ahalegina eskatzen duena. Baina nondik datoz jarrera proaktiboak? Jarrera proaktiboetan euskararekiko konpromisoa ikusten da, hots, euskararen alde ekintza jakinak burutzeko prestutasuna. Konpromisoa hiztunek euskararekiko dituzten ideologia eta balioetan oinarrituta dago: gure ikerketan jarrera proaktiboa dutenek euskararekiko balio oso indartsuak izaten dituztela ikusi dugu, hala nola, balio identitarioa, integratzailea edota barneko motibazioa. Holako partaide batzuk familiaren hizkuntza berreskuratu nahi izan dutela edota hizkuntzari identitate kultural edo nazionalen garrantzi handia ematen diotela aipatu dute; beste batzuk herri euskaldunean integratzeko edo benetan nahi izan dutelako ikasi dutela. Euskara galduko ote den ideologia ere agertu da jarrera proaktiboa dutenen artean. (Ikus Ortega eta beste 2016: 53-61).

Ohiturara bueltatuz, ohitura gainditu duenik (adibidez ikus aurreko 5. eta 12. aipuak) eta gaztelania harreman-hizkuntza bezala ez ezartzeko estrategiak garatu dituenik (6., 15. eta 16. aipuak) bada. 6. atalean, *mudantza* kontzeptuaren laguntzaz, hiztun berriek euskaldun aktibo bihurtzeko prozesua zelan bizi duten eta norekin eta zein bizitza-momentutan egiten duten aldaketa hori azalduko da.

5.3 Euskara erabiltzeko oztopatzaileak eta mesedegarriak diren gakoak: datu kuantitatiboak

Euskal hiztun berrientzat ohiturak daukan garrantzia azterketa kualitatiboan ikusirik, gako hori eta besteak kuantitatiboki neurtzea erabaki da. Euskararen erabilerearen kontra eta alde egiten duten gakoak maiztasuna neurtzeko galdera ezberdin bi egin zaie azterketa kuantitatiboko hiztun berriei: batetik, egunerokoan beti (edo ia beti) erdaraz zein erdaraz euskaraz baino gehiago hitz egiten duten elkarrizketatuei (400 hiztunei) euskararen erabilerearako oztopagarri izan daitezkeen hainbat elementu proposatu zaizkie, beraien esperientzian traba izan dituzten ala ez adierazi dezaten; bestetik, egunerokoan euskara erdara bezainbeste edo gehiago darabilten elkarrizketatuei (212 hiztunei) erabilera hori erraztu dezaketen elementuak proposatu zaizkie, beste behin, beraien esperientzian lagungarri izan zaizkien ala ez esan dezaten. Ikus 2. irudia.

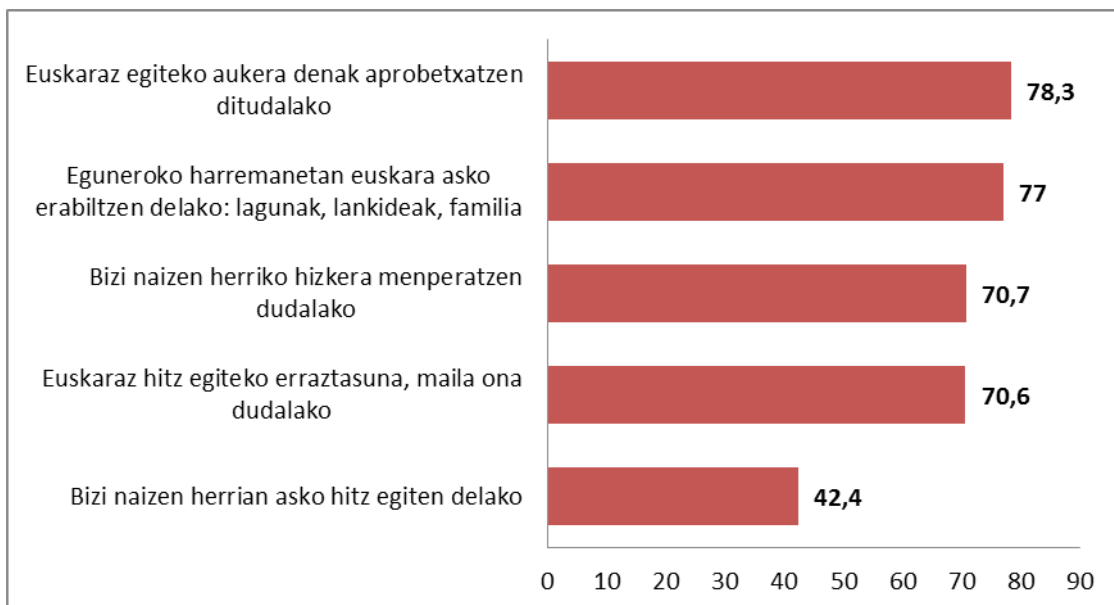

2. irudia. Euskararen erabileraren kontra eragiten duten faktoreak (%):

«Zer dela eta erabiltzen duzu gutxi euskara?»

Euskararen erabilera oztopatzen duten faktoreen artean, gaztelaniaz hitz egiteko ohitura eta inguruan ez hitz egitea nabarmendu dira gehien. Hau da, ikerketa kualitatiboan identifikatu diren ohitura falta eta testuingurua. Bestalde, eta arestian esandakoaren haritik, hitz egiteko erraztasun falta egunerokoan euskara gutxi darabiltenen erdiak agertu du faktore oztopatzaile moduan. Datu positibo moduan zera aipatu daiteke: hiztun gutxi izan direla erabilerarako faktore mugatzaile moduan euskarari eskainitako garrantzia txikia aipatu dutenak.

Egunerokoan euskara erdara baino gehiago edo erdara bezainbeste erabiltzen duten elkarrizketatuei beraien euskara-erabilera errazten duten faktoreen gainean galdetu zaie. Emaitzak 3. irudian ikus daitezke.

3. irudia: Euskararen erabileraren alde eragiten duten faktoreak (%):

«Zer dela eta erabiltzen duzu asko euskara?»

Hirugarren irudian ikusten denez, euskara asko darabiltenentzako jarrera proaktiboa (aukera denak aprobetxatzea), sareak eta gaitasun ona izatea faktore giltzarri dira euskara egunerokoan erabiltzeko. Berriz, testuinguru soziolinguistiko mesedegarria izatea ez dute faktore lagungarri moduan horrenbeste hiztunek aukeratu. Zergatik? Testuingurua ez delako garrantzitsua? Ez; izan ere, EAEko errealitate soziodemografikoa kontuan harturik, biztanleriaren gehiena ez da bizi gune oso euskaldunetan eta, beraz, faktore hau ez da hiztun berri askorentzat adierazgarria. Egitez, datuok testuinguru soziolinguistikoarekin gurutzatuz gero, agerian geratzen da gune soziolinguistikoa bai dela faktore lagungarria. Izan ere, herri oso euskaldunetan, %70 baino gehiago euskaldunak diren herrietan, bizi diren hiztun berri gehien-gehienek baieztatu dute herrian asko hitz egitea faktore lagungarria dela euskara erabiltzeko. Halaber, testuinguru mesedegarriotan herriko hizkera menperatzeak ere gainontzeko testuinguruetan baino garrantzia handiagoa bereganatu du.

Euskararen erabilera oztopatzen eta laguntzen duten faktoreak kontuan hartuta, interesgarria da hausnarketa txiki bat burutzea. Aurretik aipatu dugun moduan, euskararen erabilera oztopatzen duen faktore nagusia euskaraz egiteko hiztunen ohitura-falta da eta faktore lagungarri nagusia, berriz, erabiltzeko aukera guztiak aprobetxatzea. Horrek zer ematen du aditzera? Arestian esanda bezala, euskararen erabilerarako gako inportantea hiztunaren esku dagoela, alegia, bere jarrera proaktibo ala erreaktiboan. Horrela, hiztunak jarrera proaktiboa badu eta euskaraz jarduteko aukera guztiak aprobetxatzen baditu, euskara erabiliko du; eta alderantziz, ohitura-falta gailentzen bada, euskaraz egiteko aukerak murriztu egingo dira.

6. Mudantza: ohitura-aldaketa kasu arrakastatsuak

Mudantzaren kontzeptua (González eta beste 2009; Pujolar eta beste 2010) lagungarria da ohitura-aldaketak azaltzeko. Kontzeptu hori Pujolar eta bere lankideek garatu zuten gaztelaniaren hiztun natiboak euren bizitza-une jakin batzuetan katalanera-erabiltzaile zelari bihurtu diren azaltzeko eta harrezkero beste hizkuntza gutxitu batzuetan ere erabili da: katalanera (González eta beste 2009; Pujolar eta Puidgevall 2015); irlandera (Walsh eta O'Rourke 2014); bi hizkuntza horietako hiztun berriak eta euskararenak konparatuz (Puidgevall eta beste argitaratzeko). Funtsean hizkuntza-mudantza gertatzen da pertsona batek lehen hitz egiten ez zuen hizkuntza bat bere hizkuntza-errepertorioan sartzen duenean, edo lehen pertsona edo egoera jakin batzuetan erabiltzen zuen hizkuntza aldatzen duenean, hau da, ohitura-aldaketa ematen denean. Kasu batzuetan lehen hizkuntza alde batera utz badaiteke ere (galegoen neofalanteen kasua izan daiteke hori -Ramallo 2013-), hori ez da horren ohikoa. Gehienetan hizkuntza berria eta lehen hizkuntza, biak, erabiltzen dira.

Aldaketa horiek bizitza-momentu jakinetan gertatzen dira; izan ere, aldaketa dakarten bizitza-momentuek, sarri, erraztu egiten dute bigarren hizkuntza erabiltzen hastea, baina baita alboratzea (alderantzizko muda deitzen dena). Katalunian, katalan mudarako egokiak izan litezkeen ondoko bizitza-momentuak zehaztu dira (González eta beste 2009; Pujolar eta Puidgevall 2015): 1. eskolan, lehen hezkuntzan; 2. bigarren hezkuntzan; 3. unibertsitatean; 4. laneratzean; 5. familia berria osatzerakoan; 6. guraso bihurtzerakoan. Euskararen kasuan ikerketa kualitatiboak benetan hiztun aktibo bihurtzeko momentu erabakigarrienak eta partaideek gehien aipatu dituztenak honako hauek dira (Puidgevall eta beste agertzeko):

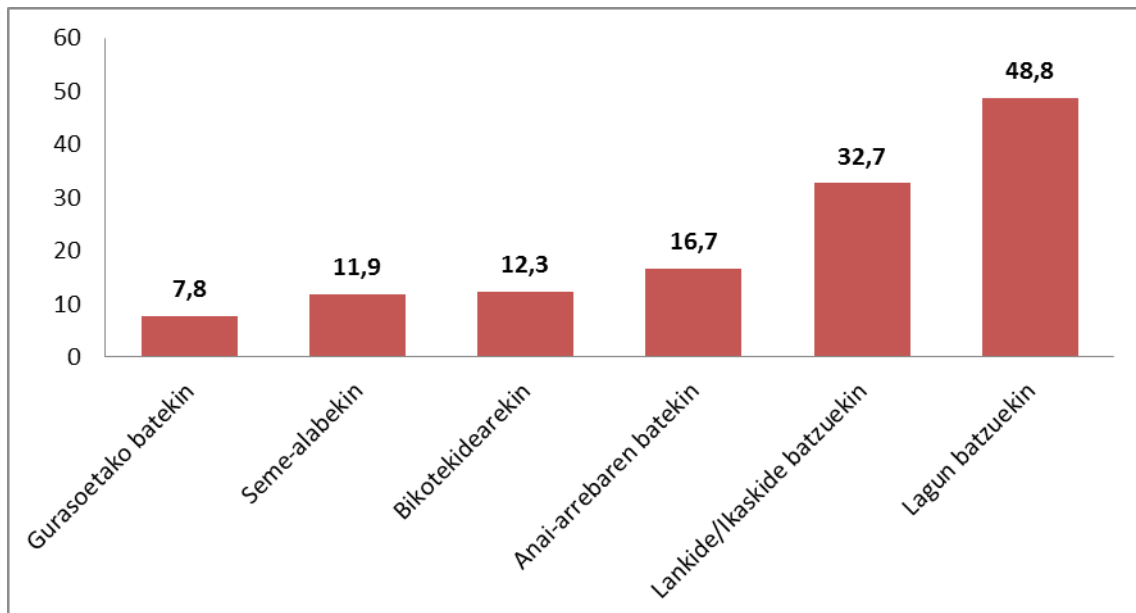
1. Testuinguru oso euskaldun batera bizitzen joatean.
2. Bikote euskaldun batekin hasterakoan.
3. Guraso bihurtzerakoan.
4. Sare berrietan edo jarduera berrietan sartzekoan, hala nola, lagun berriak, lankideak, familia politikoa egiterakoan edota aisialdiko jarduera berrietan hasterakoan.
5. Eta bereziki garrantzitsua, kontzientzia hartzean, euskara erabiltzea norberaren erantzukizuna dela barneratzean. Azken hau bizitzaren edozein momentutan gertatu daiteke.

Bost une horietatik azkena, kontzientzia hartzea, azpimarratu nahi dugu, arestian aipaturiko agentibitatearekin lotura zuzena duelako. Ikus dezagun hurrengo adibidea:

(21). Seigarren maila arte edo gaztelera hitz egiteko tendentzia nakan, baina seigarren mailatikan aurrera hasi nintzen euskera, euskera, euskera eta oain gaztelera apenas ez dut ikutzen, o sea, beti euskera hitz egiten dut, familiaz aparte. [...] Seigarren maila arte, ba tendentzia genuen guk ere bai haiekin ginenean gaztelera hitz egiteko. Baina geo ikastolan ta hasi ginen, "benga pues...", hasi ziguten txarla ematen euskarari buruz eta, **"zergatik ez dugu guk euskeraz hitz egiten?"** Eta hasi ginen horrela eta geroztikan beti pertsona haiekin eta beste lagun guztiekin euskeraz dena. (Gazte-DO-C, 144)

Unibertsitatean ere erabilera handitu dela (horren adibide, ikus 19 eta 20. aipuak) aipatu izan da mahai-inguruetan baina azterketa kuantitatiboan elkarriketatu gutxik adierazi dute, 6. irudiak erakusten duenez.

Azterketa kuantitatiboan hiztun berrien euskararen hiztun aktibo bihurtzeko prozesua hobeto ezagutzeko euskararen alde ohitura-aldaketa burutu duten hiztun berriek aldaketa hori norekin eta bizitzako zein momentutan burutu duten arakatu dugu. 4. Irudiak hizkuntza-aldaketa burutzekotan norekin burutu diren erakusten du:

4. irudia: Hizkuntza-ohitura aldaketa euskararen alde (%):

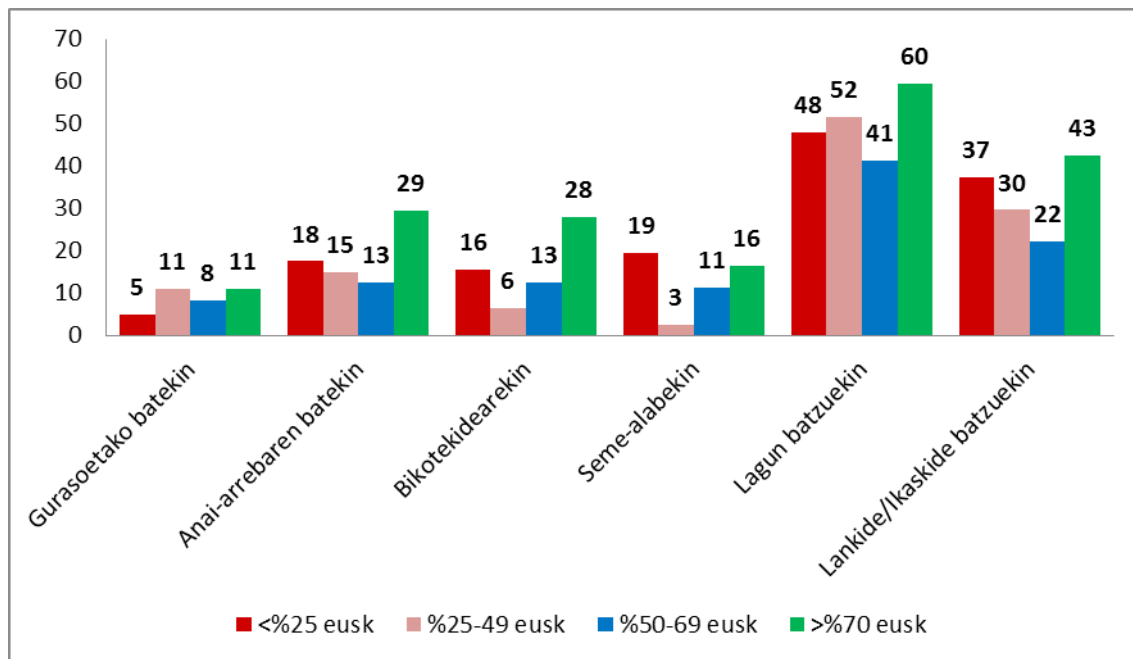
«Euskara ikasi eta gero, ondorengo pertsonekin lehen erdaraz egitetik orain euskaraz egitera pasatu zara?»

Euskararen aldeko hizkuntza-ohitura aldaketa burutu dutenen artean gehienek lagunekin edota lankide eta ikaskideekin burutu dituzte. Ostera, familia barruko aldaketak ez dira hain ohikoak. Azken datu hori interpretatzerakoan kontuan hartu behar dugu ez dakigula gure elkarrizketatuetatik zenbatek duten anai-arreba, bikotekide edo guraso euskaldunik. Edozein kasutan horrek konfirmatuko luke azterketa kualitatiboan partaideek esandakoa: harreman hurbiletan (familia barruan) zailagoa da ohitura aldatzea.

Bestalde, norbaitentzat harrigarri suertatu daiteke seme-alabekin burututako ohitura-aldaketan egon den kopuru txikia, baina kontuan izan behar da hiztun berri askok seme-alabei hasieratik euskara transmititu dietela eta, beraz, harreman-hizkuntza aldatzeko aukerarik ez dutela izan (ikus Ortega eta beste 2016: 127-148).

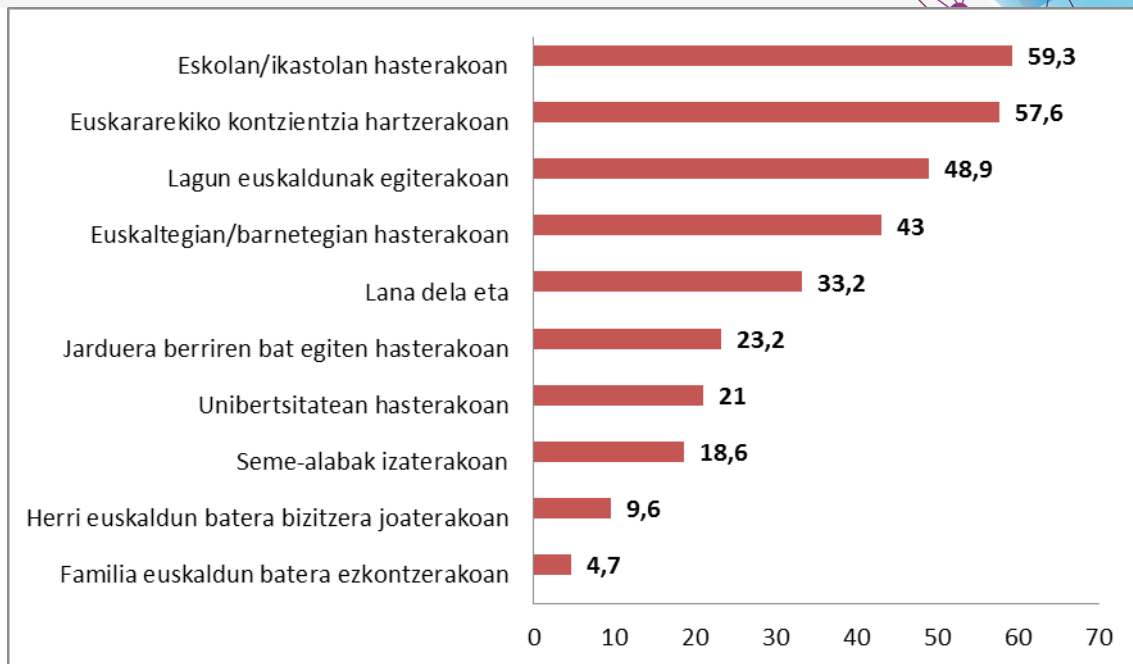
Gune soziolinguistikoa aintzat hartuta, hizkuntza-ohitura aldaketa gehien biztanleriaren %70 baino gehiago euskaldunak diren herrietan bizi diren elkarrizketatuek burutu dituztela aipatu beharra dago (ikusi 5. irudia). Datu hori ez da harrizkoa. Baina testuinguru soziolinguistikoari begira benetan interesgarria honakoa da: herri oso euskaldunetan bizi diren elkarrizketatuen ostean ohitura-aldaketa gehien burutu dituztenak herri oso erdaldunetakoak, euskaldunak biztanleriaren %25 baino gutxiago diren horietakoak direla. Datuok testuinguru oso erdaldunetan bizi diren euskal hiztun proaktiboaren presentzia erakusten digute, familia-harreman estuenetan ere mudantza burutzeko erabaki duten horiena.

5.irudia: Hizkuntza-ohitura aldaketa euskararen alde gune soziolinguistikoaren arabera (%)

«Euskara ikasi eta gero, ondorengo pertsonekin lehen erdaraz egitetik orain euskaraz egitera pasatu zara?»

Azterketa kuantitatiboan zein bizitza-momentu diren hiztun berriek aktibo bihurtzeko erabiltzen dituztenak ere ezagutu nahi izan da. Ikus 6. irudia.

6.irudia: Euskara modu aktiboa erabiltzen hasteko bizitza momentuak (%):

«Zure bizitzako zein momentutan eman zenuen euskara modu aktiboan erabiltzen hasteko pausua?»

Elkarrizketatuek hiztun aktibo bilakatzea, alegia, euskararen aldeko muda egitea, ikaskuntza espazioekin lotu dute neurri handi batean: eskolarekin, lehenengo, eta euskaltegi-barnetegiarekin, gero. Zalantzan gaude espazio horiek benetako mudantza sortu duten aipatu duten elkarrizketatu guztiengan, hau da, eremu horietaz gain beste batzuetara hedatu duten euskara-erabilera.

Askoz datu interesgarriagoa da euskararekiko kontzientzia hartzeak zein presentzia handia bereganatu duen euskal hiztun aktibo bilakatzeko elementu moduan. Era berean, lagun euskaldunak egiteko unea ere garrantzi handiko moduan azaldu da elkarrizketatuen erdiarentzako. Lana izan da hurrengo bizitzako momentu giltzarriena euskararen hiztun aktibo bilakatzeko orduan. Hain zuzen, elkarrizketatuen %33k baieztatu du lana dela eta hasi zela euskara modu aktiboan erabiltzen.

7. Azken gogoetak eta gomendioak

Artikulu honetan euskal hiztun berrien euskara-erabilera azaltzeko gakoak aurkeztu dira, arreta berezia hizkuntza-ohiturari emanez. *Harreman-hizkuntza aldatzea zaila da* ideologia erabilerari begira hiztun berrientzat oso oztopatzaila dela eta gizartean oso zabalduta dagoela erakutsi da: izan ere, azterketa kuantitatiboak erakutsi du egunerokoan erdaraz euskaraz baino gehiago hitz egiten duten elkarrizketatuen % 92,5k “gastelaniaz hitz egiteko ohitura dudalako” eman duela euskara gutxi erabiltzeko arrazoi. Hala ere, hiztun berri batzuk, baita testuinguru oztopatzailetan ere, gai dira oztopoak gainditzeko eta *mudantza* egiteko eta harreman-hizkuntza hurbileko harremanetan aldatzeko, jarrera proaktibo handia erakutsiz.

Euskara normalizatzeko bidean hizkuntza-ohiturak sortzen dituen oztopoak gainditzeko laguntzeko hizkuntza-plangintza neurri bereziak hartu beharko lirateke:

1. Lehendabizi, *harreman-hizkuntza aldatzea zaila da* ideologia apurtzeko berariazko neurriak hartu daitezke, hala nola, publizitate-kanpainen bidez hiztunei erakutsi aldaketa hori egin duten kasu arrakastatsu errealak, pertsonen esperientzietatik eta bizipenetatik abiatuta, edo holako esperientzien inguruko hausnarketa egiteko saio berezituak diseinatu, hiztun mota eta adin ezberdinak kontuan hartuta.
2. Harreman-hizkuntza bezala euskara ezartzeko hiztun-mota ezberdinekin neurri zehatzak diseinatu, ez bakarrik baina bereziki, testuinguru oztopatzailean bizi diren hiztunen kasuan⁴:
 - Umeei begira, harreman-hizkuntza erdara bakarrik ez ezartzeko neurriak: kontuan hartu behar da inguru oso erdaldunean bizi diren umeak, euren arteko harremanak egiten dituztenean, euskara ikasten ari direla eta, beraz, gaitasun murriztua dutela. Garrantzitsua da eskolako eta aisialdiko sozializazio goiztiarretik hasita umeek euskarazko erregistro kolokialetera, eta oro har ahozko hizkuntzara, sarbide handia izatea, euskara ere harreman-hizkuntza bezala izan dezaten, maila apalean bada ere. Horretarako komeni da eskolan ahozko gaitasuna nola irakasten den aztertzea eta “egin euskaraz” diskurtso hutsetik aldendu eta ahozko hizkuntza-baliabide kolokialak eskaintzea, erdara ez izateko harreman-hizkuntza bezala ezartzen den bakarra; ezinbestekoa da eskola eta aisialdi-arloan eta kirol-arloan egiten den lana uztartzeko eta koordinatzeko neurriak hartzea, hizkuntza-irizpideei lehentasuna emanez.
 - Gazte eta helduen kasuan honezkero ohiturak ezarrita egon daitezke eta agentibitatearen garrantzia handiagoa da, hiztunek eurek hartu behar baitute harreman-hizkuntza aldatzeko erabakia. Hori bultzatzeko neurri ezberdinak hartu behar dira talde bakoitzaren izaera kontuan hartuta. Gazteekin lan egiten dutenek eta gazteek eurek diotenez, inportantea da alde emozional eta sozialetik lan egitea, hau da, euren emozio, nahi eta interesetatik eta talde-harremanen testuinguruan. Ez da ahaztu behar testuinguru oztopatzailean bizi eta euskara murgiltzean ikasi duten gazteen kasuan lagunartea euren moduko euskal hiztun berriek osatzen dutela. Gazte horiek eskolatik kanpo ere euskara erabiltzea nahi bada, testuinguru euskalduneko gazteekin batera egiteko jarduerak planifikatzeaz gain, ezinbestekoa da euskara ere “betiko lagunena” artean harreman-hizkuntza izan dadin neurriak hartzea. Gainera, unibertsitate sartzeko unean sustatu beharko litzateke testuinguru erdaldunetako ikasleek bertan euskaldun asko, eta mota askotarikoak, ezagutu eta harreman estuak egiteko aukera ematen duelako.
 - Helduen kasuan, hizkuntza-ohitura aldatzeko oztopoen artean “euskaldun zaharren jarrera” ere jokoan egon daiteke. Hizkuntza-ohitura aldatzen laguntzeko eta horretarako estrategiak garatzen ikasteko mintegiak eta bestelako saioak oso lagungarriak izan daitezke jadanik kontzientziazatuta eta harreman-hizkuntza aldatzeko erabakia hartuta dauden heldu hiztun berri zein zaharrentzat.

⁴Artikulu honetan argia batez ere testuinguru oztopatzailean bizi diren hiztun berriengan ipini dugu baina gauza jakina da ohitura oztopo izan daitekeela mota askotako euskaldunentzat.

Aipatutako lanak

- Amorrortu, E., Ortega, A., Idiazabal, I. eta Barreña, A. (2009). *Erdaldunen euskararekiko aurreiritziak eta jarrerak*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Baztarrika, P. eta Erize, X. (2016). *Eta hemendik aurrera zer? Euskararen garapenaren iraunkortasuna edo «dabillan harriari etzaika goroldiorik lotzen»*. Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila.
In: http://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/noticia/eta_hemen-dik/eu_def/adjuntos/Eta%20hemendik%20aurrera%20zer_2016-05-03.pdf. 2016/06/12an azkenengoz ikusia.
- Europako Kontseilua (2001). *A Common European Framework of Reference for Languages*. Estrasburgo: Europako Kontseilua.
- Eusko Jaurlaritzaren (2014). *V Mapa Soziolinguistikoa*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritzaren (2016). *VI Inkesta Soziolinguistikoa Euskal Autonomia Erkidegoan*.
https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/8569/VI_Inkesta_Soziolinguistikoa_EAE.pdf?1476439692, 2017/04/28an azkenengoz ikusia.
- González, I., Pujolar, J., Font, A. eta Martínez, R. (2009). *Entre la identitat i el pragmatisme lingüístic. Usos i percepcions lingüístiques dels joves catalans a principis de segle*. Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística. Observatori de la Joventut.
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2): 1-10.
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J. eta Urla, Jacqueline (2016). *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*. Bilbao: Deustuko Unibertsitatea, Bizkailab.
- Puidgevall, M., Walsh, J., Amorrortu, E. eta Ortega, A. (agertzeko). 'I'll be one of them': Linguistic mudes and new speakers in three minority language contexts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*.
- Pujolar, J. eta González, I. (2013). "Linguistic 'Mudes' and the De-Ethnicization of Language Choice in Catalonia". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16 (2): 138-152.
- Pujolar, J. eta Puigdevall, M. (2015). "Linguistic 'Mudes': How to Become a New Speaker in Catalonia". *International Journal of the Sociology of Language* 231: 167-187.
- Ramallo, F. (2013). «Neofalantismo». E. Gugenberger; H. Monteagudo; G. Rei-Doval (eds.). *Contacto de linguas, hibridade, cambio: contextos, procesos e consecuencias*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 245-258.
- Soziolinguistika Klusterra. (2012). *Hizkuntzen kale-erabileraren VI neurketa*. In: <http://www.sozio-linguistika.org>. 2017/04/28an azkenengoz ikusia.
- Walsh, J. eta O'Rourke, B. (2014). Becoming a new speaker of Irish: linguistic mudes throughout the life cycle. *Digithum* 16: 67-74. In: <http://journals.uoc.edu/index.php/digithum/article/view/n16-walsh-orourke/n16-walshorourke-en>, 2017/04/28 azkenengoz ikusia.